

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

CSAPODY TAMÁS

A PANCISOVAI JEGYZŐKÖNYV – A BORI MUNKASZOLGÁLATOSOK JABUKAI TÖMEGGYLKOSSÁGÁNAK EXHUMÁLÁSI JEGYZŐKÖNYVE*

Exhumation Records of the Mass Murder of the Forced Labourers of Bor at Jabuka

There were 6000 Hungarian forced labourers working at Bor, Serbia, during World War II. Yugoslavia was already under German occupation at that time. The majority of the forced labourers were men affected by the anti-Jewish laws. A smaller part comprised men (about 200) who refused to do military service. At Bor they worked at building sites, mines and railway constructions, supervised by the German military work-organisation Organisation Todt. The forced labourers belonged to the military staff of the Ministry of Defence and were under the supervision of the Hungarian army in Bor, too.

As a result of the changes in the military situation, Hungarian forced labourers were recalled to Hungary. The 6,000 men set off in two groups in September 1944. The first group of marchers included the famous Hungarian poet Miklós Radnóti. The men walked through Belgrade and arrived at the Serbian Banat territory, a land also under German occupation. Military formations of local Germans, members of Deutsche Mannschaft (DM) also joined the escort at Pančevo. The marchers suffered the most severe losses since their departure during the two days of their walk in the Banat. Those falling behind or trying to escape were shot on the spot or were assembled. Members of DM caught 133–147 Jewish forced labourers and escorted them to Pančevo. These men were killed near Jabuka, a village near Pančevo on 1st and 2nd October, 1944. The murderers were German soldiers and members of DM. Only one forced labourer, Illés Malek could escape. He was the one later who helped to discover the massacre and testified about the events. The Pančevo Committee, set up to investigate the war crimes committed by Germans, revealed the mass grave after the Liberation (21–26 January 1945). The bodies of 133 Jewish forced labourers of Bor were exhumed, five of them were identified, too. The bodies were reburied nearby.

The paper includes an introductory essay and the original, authenticated, Cyrillic script of the exhumation records, as well as its word for word translation.

Tamás Csapody PhD, jurist, sociologist, assistant professor at the Institute of Behavioral Sciences of Semmelweis University, Hungary. The author's monography in the topic: *Forced Laborers of Bor. Chapters from the History of the Forced Laborers of Bor*. Budapest, 2011. Email: csapody.tamas@med.semmelweis.univ.hu

Keywords: forced labour at Bor, Holocaust, mass murder, war crimes, exhumation records, Deutsche Mannschaft, Miklós Radnóti, Serbia, Bor, Jabuka

* A téma kutatását és megírását a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány (MAZSÖK) 10-II/2013. számú pályázata tette lehetővé. Szeretnék köszönetet mondani a jabukai kutatásaimat segítő alábbi személyeknek: Balassa Julianna pancsovai tanárnak, Barbara Paničnak, a Belgrádi Zsidó Történeti Múzeum kurátorának, Erdei Ernő pancsovai erdőmérnöknek, George Shelleynek, Sydney-i volt bori munkaszolgálatosnak, Ildiko Erdei pancsovai antropológusnak, Jónás Zsolt informatikusnak, Josip Šosberger Novi Sad-i fordítónak, Kellner Bernátné kaposvári nyugdíjasnak, Ladislav Ujvarinak, a jabukai utászház lakójának, Lipkovits Tibor kaposvári volt bori munkaszolgálatosnak, Magda Bergernek, a Belgrádi Zsidó Történeti Múzeum munkatársának, Orbán Róbert szombathelyi népművelőnek, Rozolai Nadjnak, a Pancsovai Levéltár levéltárosának, Tóth Tamás szegedi temetőkutatónak, Závodi Szilviának, a HM HIM Hadtörténeti Múzeum tudományos munkatársának.

A második világháború alatt 6000 magyar munkaszolgálatost vittek a szerbiai Borba. A zsidó, illetve kiségyházakhoz tartozó (Jehova Tanú, reformádventista, nazarénus) munkaszolgálatosok bányákban és vasútépítésen végeztek kényszermunkát. A Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében, magyar katonai keret felügyelete alatt és a német Organization Todt katonai szervezet irányítása mellett dolgoztak. A szovjet csapatok előrenyomulása miatt 1944 szeptemberében, két csoportban visszarendelték őket. Az első csoportban mintegy 3 500 főt indítottak útnak Magyarország felé. Közöttük volt többek között Erdős Péter jogász, Gárdos Károly karikatúrista, Háy Károly festő, Radnóti Miklós költő, Spira György történész és Trebisch Gyula filmproducer. A gyalogmenet néhány napos zimonyi pihenés és mintegy 200 km megtétele után, az indulást követő tizedik napon érkezett meg Pancsovára (Pančevora). A menet itt töltötte az első bánáti éjszakát, 1944. szeptember 28-án. A menetet eddig kizárólag a magyar katonai keret kísérte. Pancsovától kezdve a német megszállás alatt álló szerb Bánát területén a helyi németekből szerveződött katonai alakulatok, a Deutsche Mannschaft tagjai is csatlakoztak hozzájuk. A munkaszolgálatosok két nap alatt tették meg a Pancsova és Titel (Titel) közötti 62 kilométeres utat. Szeptember 29-én a menet áthaladt Torontálalmáson (Jabukán), és Ópáván (Opovón) éjszakázott. A menet másnap, szeptember 30-án átment a Tisza-hídon, és elérte Titelt. Itt lépte át a korabeli országhatárt, és innen – jelentős veszteségeket szenvedve – már Magyarországhoz tartozó területen haladt tovább egészen Szentkirályszabadjáig. A bori csoport maradékát a Győr–Abda–Hegyeshalom útvonal megtétele után, az osztrák Zurndorfon (Zurányon) vagonírozták be. A bori munkaszolgálatosok német koncentrációs táborokba kerültek, és mintegy 500-an éltek meg a felszabadítást.

A gyalogmenet a bánáti két nap alatt szenvedte el az addigi legnagyobb veszteségét. A lemaradók, a sorból élelem vagy ivóvíz után kilépők, a menetképtelenek és a szökni próbálók egy részét az őket kísérő német és magyar katonák a helyszínen lelőtték.¹ A helyben meg nem gyilkoltakat a Deutsche Mannschaft tagjai összegyűjtötték, és visszavitték Pancsovára.² Létszámuk 133 és 147 fő között lehetett. Bezárták őket a „Zvezda” kafanába,³ azaz a „Csillag” vendégfogadóba (Starčevačkom utca 9).⁴ Október 1-jén, 16 óra körül német katonák és tisztek jöttek értük, és 20 jelentkezőt kértek önkéntes munkára. A jelentkezőktől elvették személyi okmányaikat és pénzüket. Kiosztottak közöttük 18 lapátot és két kapát. Ekkor csatlakozott hozzájuk golyószórókkal felszerelt négy német tiszt és a Deutsche Mannschaft négy tagja. A városból kivezető úton, észak felé, Jabuka irányába mentek, egészen egy zöld utásházig. Az úttól távolabb, a Temes (Tamiš) folyó felé, egy hat méter hosszú és négy méter széles árkot kellett ásniuk. A munkát 18 óra körül fejezték be, miközben alkonyodott. További két német tiszt érkezett. A munkaszolgálatosokat a németek négyesével öt sorba állították, kezeiket pedig spárgával összekötötték. Amikor

¹ Bánáti 1948. 76–77. o. Palásti 1945. 64. o. György 1957. 168. o.

² A tömeggyilkosságot megelőző eseményeket az alábbi forrás alapján adom közre: Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja: istrebljenje, deportacija, mučenje, hapšenje, pljačka [A Megszállók és Támogatóik zsidóellenes bűntettei a Vajdaságban: kiirtás, deportálás, kínzás, bebörtönzés, rablás]. Novi Sad, Komisija za Istrazivanje Zločina Okupatora i Njihovih Pomogača Protiv Jevreja u Vojvodini, 1948. 103–107. o.

³ A kafana szó kocsmaként, vendéglőként, vendégfogadóként is fordítható. Ebben az esetben az utóbbi felel meg legjobban a valóságnak.

⁴ A Starčevačka ulica (Starcsovaer gasse, Starcsovai utca) 9. alatti kafana ma az ulica Dr. Svetislava Kasapinovića és az ulica Žarka Zrenjanina sarkán álló lakóépület helyén állt. Mai címe: ulica Žarka Zrenjanina 14.

elővezették Malek Illés⁵ bori zsidó munkaszolgálatost, ő észrevétlenül kioldotta a kötést, és a többiekkel együtt elindult a kivégzés színhelyére.⁶ A terepviszonyok felméréséhez időre volt szüksége, ezért megszólította a német tisztet egyikét. Rövid párbeszéd alakult ki közöttük, majd fellökte a tisztet, és a Temesbe torkolló csatornán keresztül megszökött. A sötétben utána lőttek, de a golyók nem találták el, és sikerült átúsznia a folyót. A túlparton egy szénakazalban húzódott meg. Négy napig bujkált, majd nem bírta tovább az éhséget, és bekopogott a legközelebbi házba. Sztevan Milosev földműves befogadta, és ápolta Jabuka néhány nap múlva történő felszabadulásáig.⁷ A „Zvezda” vendégfogadóban fogva tartott többi, 113 bori zsidó munkaszolgálatost október 2-án ugyanitt gyilkolták meg.⁸

A háborús bűnök kivizsgálására létrehozott Vajdasági Bizottság már 1944. október végén tudomást szerzett a tömeges kivégzésről. Pancsován meghallgatta az egyedüli túlélő Malek Illést, majd ugyanitt, 1945. január 13-án rögzítette tanúvallomását.⁹ A Vajdasági Bizottságon belül működő Pancsovai Ankét Bizottság pedig 1945. január 15-én hozzákezdett a Jabuka határában lévő tömegsírok feltárásához. Az 1945. január 26-ig tartó feltárás, exhumálás és újratemetés után a Pancsovai Ankét Bizottság Jegyzőkönyvben foglalta össze munkáját.

Az itt olvasható Pancsovai Jegyzőkönyv¹⁰ (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) szövegét még nem publikálták. A Belgrádi Zsidó Történeti Múzeumban őrzött és Pancsován, 1945. január 27-én kelt Jegyzőkönyv tartalmi és formai vonatkozásait tekintve egyaránt hitelesnek tekinthető.

A Jegyzőkönyv cirill betűs, bonyolult nyelvezetű, bürokratikus stílusú, a rövidítéseket következetlenül használja, nyelvtani, valamint helyesírási szempontból pontatlan. Helyenként ellentmondás van a szövegben. Az öt és fél oldalas Jegyzőkönyvet szöveghűen, a formai sajátságokat is megtartva, a magyar nyelv helyesírási szabályainak megfelelően közlöm.

A Jegyzőkönyv szerint a feltáró munkában összesen 14 fő vett részt, köztük két orvos, egy vegyész-mérnök, egy statisztikus és egy fényképész. A Pancsovai Ankét Bizottságnak Dr. Jovanović Vasilije¹¹ jogász volt az elnöke. A tényleges feltáró munkát, azaz a fizikai

⁵ Malek Illés (Elia Malek, Elijahu Malek, Elimelech ben Berl Yacov) (a. n. Herstig ?; Borsa, 1905. 01. 20.–Sydney, 1997. 06. 17.) építész. Malek Illés Romániából 1948-ban kivándorolt Izraelbe, majd pedig 1962-ben Ausztráliába. (<http://www.rookwoodjewishcemetery.com.au/detail.php?id=16235> – Az utolsó letöltés: 2014. 03. 11.)

⁶ A további események leírásának forrása: *Szteván Ivkovic (Stevan Ivković): Menetelés a halálba. II. rész. Magyar Szó*, 18. (1961) 04. 14. 14. o.

⁷ Pancsova 1944. október 6-án szabadult fel.

⁸ Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja: istrebljenje, deportacija, mučenje, hapšenje, pljačka. [A Megszállók és Támogatóik zsidóellenes bűntettei a Vajdaságban: kiirtás, deportálás, kínzás, bebörtönzés, rablás]. Novi Sad, Komisija za Istrazivanje Zločina Okupatora i Njihovih Pomagača Protiv Jevreja u Vojvodini, 1948. 106. o.

⁹ Malek Illés tanúvallomásának helye és ideje: Pančevo, 1945. 01. 13.; száma: 1188. *Ivana B. Spasović: Stradanja u Pančevu i Jabuci za vreme drugog svetskog rata* [A második világháború alatti szenvedések Pancsován és Torontálalmáson]. Pančevo, Istorijski arhiv u Pančevo, 2011. 49. o.

¹⁰ Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Vojvodini. Anketna Komisija u Pančevu. Zapisnik. [A Megszállók és Támogatóik Bűntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság. Pancsovai Ankét Bizottság Jegyzőkönyve. Pančevo, 1945. 01. 27. Jevrejski istorijski muzej, Beograd, 163/2. K.22-14-3/16. [7224]

¹¹ Jovanovic Vasilije (Vasa Jovanović) (Pancsova, 1914. 03. 13. – Pančevo, 2000. 07. 28.) jogász, a jabukai exhumálást irányító Bizottság elnöke.

munkát a pancsovai halpiaci lágerből kirendelt 13-30 fő végezte. A kirendelt személyek valószínűleg bánáti német civilek lehettek.

A Jegyzőkönyv tartalmi szempontból két fő részből áll. Az egyik a Pančevo–Jabuka közút baloldalán, a hatodik kilométértől a Temes bal partja mellett húzódó területen lévő mélyedések és tömegsírok feltárásáról szól. Itt mintegy 450 méter hosszan találtak különböző nagyságú bemélyedéseket. 23 sírhelyet tártak fel, amelyek közül tízben találtak megszenesedett csontok rétegeit, valamint apróbb emberi csontokat. A Jegyzőkönyv erről nem szól, de a zimonyi (Zemuni) Staro Sajmište (Régi Vásárváros) koncentrációs táborban 1941 és 1944 között meggyilkolt sok ezer, esetleg több tízezer zsidó, roma, szerb holtestét temették ide. A németek 1944 áprilisától szisztematikusan kihantoltatták a tetemeteket, és hónapokon keresztül folyt az elégetésük. Céljuk a nyomok eltüntetése volt.

A Jegyzőkönyv másik fő része a bori zsidó munkaszolgálatosok tömegsírjának feltárásáról szól. Az ő tömegsírjukat ugyanezen útszakasz ugyanezen oldalán, csak a Pancsovához közelebb eső harmadik és negyedik kilométer közötti területen tárták fel. Az ő esetükben exhumálásról beszélhetünk, hiszen 133 áldozat földi maradványait találták meg, és közülük öt személyt agnoszkáltak.

A Jegyzőkönyvben a két rész szervesen összekapcsolódik: mindkét esetben ugyanaz a Bizottság járt el, ugyanazok a szakértők nyilatkoztak, a feltárásokat folytatólagosan végezték és a tömegsírok Pancsova és Jabuka között, egyaránt a Temes bal partján található. Mindkét helyszínen tömeggyilkosság történt a második világháború alatt, de időben, térben, az áldozatok számát és az elkövetői kör vonatkozásában lényeges az eltérés.

A második részben azonosított áldozatok száma és aránya igen alacsony (5 fő/4%). Közülük általam egyértelműen azonosítható bori munkaszolgálatosok aránya pedig még alacsonyabb (2 fő/1,5%). Mindez azonban nem kérdőjelezi meg azt, hogy az áldozatok magyar zsidó bori munkaszolgálatosok voltak. A tömeggyilkosság története, a tanúk, a túlélők elmondása, a gyilkosság helyére és időpontjára vonatkozó szakértői jelentések, a magyar hatóságok által magyar nyelven kiállított okmányok, az áldozatoknál talált tárgyak és tábori levelezőlapok egyértelműen ezt támasztják alá. További lényeges bizonyíték erre, hogy Borban 1944 tavaszán minden munkaszolgálatosnak sárga csillagot kellett festerítenie ruházatára. Az exhumáláskor a lemoshatatlan olajfesték nyomai egyértelműen láthatók maradtak az áldozatok ruháin.

A Jegyzőkönyv nevesíti a csatolt mellékleteket. Ezek a Bizottság által elkészített te-reprajzok, a tanúk által felvett jegyzőkönyvek (tanúvallomások), valamint az orvosi és vegyész szakvélemények. A Bizottság fényképésze által a tömegsírok feltárásáról és a 133 exhumált holtest mindegyikéről készített fényképeket szintén csatolták. Ezek a mellékletek azonban már nincsenek meg, vagy elfeksznek. Egyetlen kivétel van: a Belgrádi Zsidó Történeti Múzeumban egy, a bori munkaszolgálatosok exhumálásáról készült fényképet őriznek (mellékelten közlöm).¹² Az exhumáláskor talált személyes és használati tárgyak (nyaklánc, kereszt, fényképek és katonai táska, alumínium kulacs, pénztárca), papírok (okmányok, tábori levelezőlapok) és a vallási tárgyú irodalom (Talmud-kötetek) helye is ismeretlen.

¹² A fénykép hátoldalán ez olvasható: Borski rudnik (Bori ércbánya). A fényképet elektronikus postával, szkennelt formában kaptam meg a Belgrádi Zsidó Történeti Múzeumtól 2010. 07. 12-én.

A bori munkaszolgálatosok exhumálása

A Jegyzőkönyvből nem derül ki, hogy készült-e külön exhumálási jegyzőkönyv. Tudjuk, hogy mind a 133 áldozat ruháját átvizsgálták, hogy az orvosszakértői vélemények viszonylag részletesen szóltak az áldozatokról, de nem tudjuk, hogy az exhumált 133 áldozatot minden tagjáról készült-e szakszerű és tételes leírás.

A Jegyzőkönyv tudósít arról, hogy az összes bori áldozatot újratemették az utászháztól jobbra, a közüttől kb. 15 méterre. Más forrásból tudjuk, hogy az új tömegsír fölé egy fából készült, kb. két méter magas, piramis alakú emlékműveket emeltek, tetején bádogból készült, ötágú vörös csillaggal. Az emlékmű oldalán márványtábla emlékeztetett „a fasiszták által meggyilkolt 133 zsidóra”.¹³ Az emlékművet 1945. március 18-án avattak fel,¹⁴ és 1957-ig állt. Az utászház mellett épült „Stari ribar” („Óreg halász”) vendéglőt ekkor jegyezték be a pancsovai földhivatalban.¹⁵ A tömegsír fölé a vendéglő előtt kialakított, lebetonozott kerthelyiség került.¹⁶

¹³ Jovanović 1986. 02. 21. (Broj 1731.) 8. o.

¹⁴ Dopis Gradskog Narodno Oslobođilačkog Odbora Pančevo, broj 4621/1945., Sreskom Narodno Oslobođilačkom odboru Pančevo. [A „Pancsovai Városi Népfelszabadító Bizottság” 4621/1945. iktató számmal ellátott értesítése a „Járási Népfelszabadító Bizottságnak” Pancsovára.] Pancsova, 1945. 03. 12. Istorijски arhiv, Pančevo. Nytsz: 1303.

¹⁵ A Pancsovai Köztársasági Földmérő Intézet nyilvántartása. Erdei Ernő (a. n. Erdei Irén; Temesvajkóc /Vlajkovac – Szerbia/, 1932. 01. 10.) erdőmérnök, volt pancsovai polgármester elektronikus levele. Pančevo, 2014. 02. 05.

¹⁶ Az utászház és környékét több alkalommal bejártam, a tömeggyilkosság és az újratemetés helyét azonosítottam.

m.h. 7224

bl. 163/2
 K. 22-1A-3/16
 O M I S D J A
 За утврђивање злочина окупатора и њихових помагача на Војводину

Број: _____ Анкета Комисија у Панчеву.

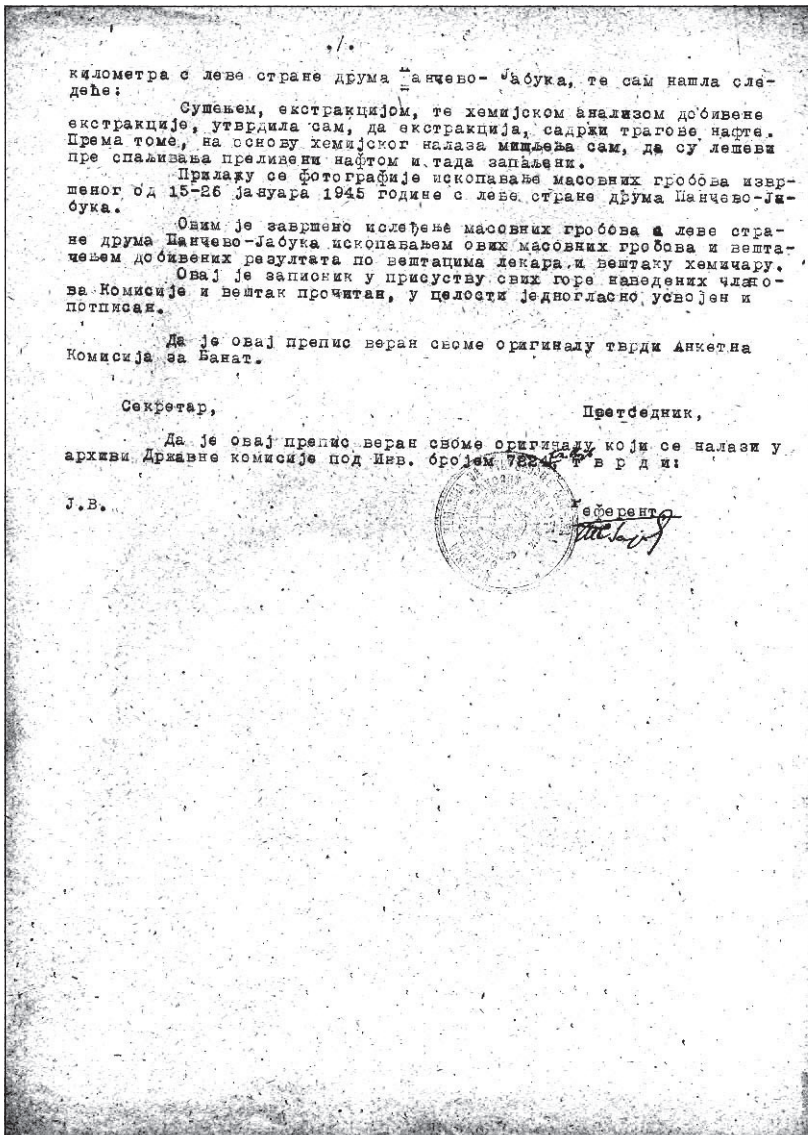
З А П И С Н И К

састављен при анкетној Комисији у Панчеву дана 27. Јануара 1945
 године о току и резултату ископавања масовних гробова извршеног
 од 15-26. Јануара 1945 године у Панчеву.
 Комисија која је учествовала
 у овом ископавању:

Јосифи Луевич, шеф пропаганде
 одсека, делегат Председништва
 Земалске Комисије у Новом-Саду,
 Јовановић Александар, реф. Коми-
 сија за Јужни Банат,
 Јовановић Др. Василије, председник
 Анкетне Комисије, Стојковић Др-
 Војвођа, члан анк. Ком. Бугарин
 Милорад, члан анк. Ком. Јанић Др-
 Милош, члан анк. Ком. Цајуровић
 Др. Вељко, члан анк. Ком., Дали-
 новић Коста, члан анк. Ком. Грбић
 Јосип, секретар Већа статистичара
 српца панчевачког, Сотировић Јубина,
 доктористер Ком. Др. Дмитријевић
 Војислав, лекар СНОС-а, Ебрамидић
 Др. Ели, лекар Окр. уреда, Илијевић
 Вукосав Мара, инжењер технологије,
 дома народног здравља у Панчеву,
 Грубанов Петар, помоћник диктилограф
 анк. Ком. записничар,

Под руководством Анкетне Комисије у Панчеву дана 15. Јану-
 ара 1945 године започело је ископавање на почетку рата о леве стра-
 не друма Панчево-Јабука почев од 6-ог километра. Ископавање је
 вршено перманентно 15, 16, 17, 18, 19 и 20. Јануара 1945 године настав-
 љено је са ископавањем на том месту завршено. Дана 21. Јануара 1945
 године настављено је са ископавањем дана 1. и 2. Октобра 1944 год.
 стрељаних зароби код кулице чуњара друма а леве стране друма Пан-
 чево-Јабука између три до 4 километра на месту зб" Велика Караула".
 Пре ношће је приступљено ископавању, Комисија је прегледа-
 ла цео терен где су се налазили масовни гробови жртава стрељаних
 у јесен 1941 године, 10 и 14 марта 1942 године и 21 јуна 1941 год.
 а покопани на овом месту. Овим прегледом Комисија установљује сле-
 деће:

О леве стране друма Панчево - Јабука почев од 8- тог кило-
 метра испод ледине на самом почетку рита налазе се у правцу према
 Јабуци у дужини од 615 мочија/око 450 метара/улегнута разних ди-
 мензија. Улегнућа се ређају у дужини једно до друго тако, да је раз-
 мак између појединих улегнућа обично 1-2 метра, а између појединих
 улегнућа размак је до 15 метара, док свега на једном месту тај раз-
 мак између улегнућа износи 50 метара. Ширина ових улегнућа обично
 је 2-3 метра, а дужина истих различита је, и креће се од 20 ме-
 тара па до 38 метара. Осимом на чињеницу, да је из ископава саслу-
 шних сведока овој Комисији познато, да је немачка војска у јесен
 1941 године на овом месту вршила масовна стрељања и закопавања не-
 виних жртава, да су на овом месту покопане жртве 75 стрељаних у
 Панчеву код амичког места дана 10. марта 1942 године, да је на овом

és utolsó oldala

A Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság
Pancsovai Ankét Bizottság

J E G Y Z Ó K Ö N Y V

amelyet az Ankét Bizottság Pancsován, 1945. január 27-én készített az 1945. január 15-e és 26-a között történt tömegsír-feltárásokról és a feltárások eredményeiről.

A Bizottság feltáró munkájában részt vettek:

Lozanić Ljudevit, a propagandaosztály főnöke, aki az Újvidéki Állami Bizottság Elnökségének küldötte,
Jovanović Aleksandar, a Dél-Bánáti Bizottság referense,
Jovanović Dr. Vasilije, az Ankét Bizottság elnöke,
Stojković Dr. Borivoje, az Ankét Bizottság tagja,
Bugarin Milorad, az Ankét Bizottság tagja,
Bajić Dr. Miloš, az Ankét Bizottság tagja,
Pandurović Dr. Veljko, az Ankét Bizottság tagja,
Kalinović Kosta, az Ankét Bizottság tagja,
Grgić Josip, a Pancsovai Járás Statisztikusainak Tanácsának titkára,
Sotirović Ljubiša, az Ankét Bizottság fényképésze,
Dimitrijević Dr. Vojislav, az SNOS¹⁷ orvosa,
Efremidis Dr. Eli, a Körzet orvosa,
Ilijević Vutozan Mara, a pancsovai népi egészségház vegyész-mérnöke,
Grubanov Petar segédgépíró, az Ankét Bizottság jegyzőkönyvvezetője.

Az Ankét Bizottság vezetésével 1945. január 15-én a Pancsova és Jabuka közötti út baloldalán, a hatodik kilométertől kezdve elkezdődött a tömegsírok feltárása. A feltárás több napon keresztül megszakítás nélkül tartott 1945. január 15-én, 16-án, 17-én, 18-án, 19-én és 20-án. A feltárás a fent említett helyen január 20-án befejeződött. A feltárás a Pancsova és Jabuka közötti út baloldalán, a harmadik és negyedik kilométer között (az úgynevezett „Velika Karaula”¹⁸ helyszínén) folytatódott 1945. január 21-én. A munka az utászház mellett 1944. október 1-jén és 2-án lelőtt zsidók sírjának feltárására irányult.

A munkálatok kezdete előtt a Bizottság átvizsgálta a teljes területet, ahol a tömegsírok voltak. Ezekbe az 1941 őszén, az 1942. március 10-én és 14-én, valamint az 1941. június 21-én golyó által kivégzett áldozatokat temették el. A Bizottság az átvizsgálás alapján a következőket állapította meg:

A Pansevo–Jabuka út baloldalán, a hatodik kilométerkőtől kezdve Jabuka irányába, a legelő alatt, mindjárt a rét elején 615 láb (kb. 450 méter)¹⁹ hosszan különböző méretű mélyedések láthatók. A mélyedések egymás után sorakoztak, a távolság közöttük egy-két méter, némelyeknél 15 méter, míg egy helyen a mélyedések közötti távolság 50 méter.

¹⁷ SNOS: Srpski narodnooslobodilački omladinski savez [Szerb Népfelszabadítási Ifjúsági Szövetség].

¹⁸ „Velika Karaula”: „Nagy Órház”.

¹⁹ A láb és méter átváltási aránya nincs szinkronban egymással.

A mélyedések szélessége általában két-három méter, a hosszúságuk pedig 20 méter és 38 méter között váltakozik. A Bizottság előtt kihallgatott tanúk vallomásaiból ismeretes, hogy a német katonaság 1941 őszén ezen a helyen tömeges, golyó általi kivégzéseket hajtott végre, és az ártatlan áldozatokat eltemették. Ezen a helyen temették el a Temes hídjánál Pancsován, 1942. március 10-én, golyó által kivégzett 75 embert és az ezen a helyen 1942. március 14-én megölt 50 ártatlan áldozatot. Ezen a helyen temették el a pancsovai piacon 1942. június 21-én ártatlanul felakasztott 25 áldozatot. Mindezek a mélyedések külsőleg szemmel láthatóan mind egyformák, és mind tömegsírok. Ezek a mélyedések elütnek a környezetüktől, és gazzal jobban benőttek, ezért azonnal megkezdték a feltárásukat.

A feltárás a Pancsovai Ankét Bizottság vezetése alatt folyt, az ásást 13-30 ember végezte, akiket a pancsovai halpiacon lévő táborparancsnokság jelölt ki. A fent említett hat nap alatt, Pancsovától Jabuka felé haladva a leírt területen az alábbi mélyedéseket az alábbi eredményekkel tárták fel:

1/ 6 méter hosszú, 3 méter széles, 1,30 méter mély.²⁰ Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

2/ 4 méter hosszú, 3 méter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

3/ 5 méter hosszú, 3 méter széles, 1,40 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

4/ 6 méter hosszú, 2,50 méter széles, 1,20 [méter] mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

5/ 3 méter hosszú, 2 méter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

6/ 4 méter hosszú, 2,50 méter széles, 1,20 [méter] mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

7/ 3 méter hosszú, 2,5 [méter] széles, 1,30 méter mély. Ebben a mélyedésben 60 centiméter mélységben egy rétegben megégett, elszenesedett csontokat találtunk. Az elszenesedett csontmaradvány-réteg vastagsága 5-30 centiméter. E réteg mellett találtunk még apró, nem elégett csontdarabkákat és emberi csontváz egészben maradt, apróbb csontjait.

8/ 4 méter hosszú, 3 méter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

9/ 7 méter hosszú, 2,5 méter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

10/ 5 méter hosszú, 4 méter széles, 1,10 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

11/ 30 méter hosszú, 3 méter széles, 80-180 centiméter mély. Több próbaásást végeztünk 50 centiméter mélységben. Ebben a mélyedésben 60-80 centiméter mélységben elszenesedett, megégett emberi csontokat tartalmazó réteget, valamint apróbb emberi csontokat találtunk.

12/ 5,50 méter hosszú, 2,50 méter széles, 1,30 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

²⁰ A mértékegységek rövidítéseit minden esetben kiírom.

13/ 3,80 centiméter széles, 130 centiméter mély.²¹ Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

14/ 18 méter hosszú, 2 méter széles, 1 méter mély. 9 próbaásás, mindegyik 4 centiméter mélyen.²² Ebben a mélyedésben 60-80 centiméter mélységben, elszenesedett csontokat találtunk, a csontokat tartalmazó réteg vastagsága 2-6 [sic!] centiméter. A réteg mellett találtunk még el nem égett csont- és ruhadarab maradványokat valamint egy kispárnát. Oltatlan mészdarabokat is találtunk. A mélyedésből erős bomlósszag áradt.

15/ 2,50 méter hosszú, 80 centiméter széles, 1,20 [méter] mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

16/ 1,20 méter hosszú, 2 méter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

17/ 2,50 méter hosszú, 80 centiméter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

18/ 2 méter hosszú, 2 méter széles, 1,30 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

19/ 1,10 méter hosszú, 14 méter széles, 1,10 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

20/ 1,20 méter hosszú, 2 méter széles, 1,10 méter mély. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

21/ 7,50 méter hosszú, 2,50 méter széles, 1,10 méter mély. Ebben három próbagödrot ástunk 70 centiméter mélyen. Ebben a mélyedésben semmit sem találtunk.

22/ 9 méter hosszú, 2,50 méter széles, 1,20 méter mély. Ebben a mélyedésben 60-80 centiméter mélységben, elégett, elszenesedett emberi csontokat tartalmazó réteget, valamint apróbb el nem égett emberi csontokat találtunk.

23/ 15 méter hosszú, 2,50 méter széles, 1,10 méter mély. Ebben a mélyedésben 40-60 centiméter mélységben elégett, elszenesedett emberi csontokat tartalmazó réteget találtunk. A csontréteg helyenkénti vastagsága 1-6 [sic!] centiméter. E réteg mellett még találtunk egy emberi koponyát, két alsó állkapcsot, egy cigarettatárcát, egy szemüveget, két darab, 1938-as kiadású egy dinárost. Több darab apró csontot. A mélyedésben mész is volt. Találtunk egy bánati viseletnek megfelelő bocskort. 1942. március közepén a többi [sic!] pancsovai cigánnyal ásatták meg ezt a gödrot. Ennél a gödörnél 50 áldozatot lőttek le, és őket ide temették el. Ezek után a Bizottság elkészítette a terep vázlatát, amit az 1/ szám alatt mellékel.

A fent leírt feltárások befejezése után, amelyek a Pancsova–Jabuka út hatodik kilométerénél kezdődtek, [a feltárás folytatódott] a Pancsova–Jabuka út harmadik és negyedik kilométere között, az utászszervezet zöld házacskájánál. A megszállók által két repülőnek épített földbunker mögött, az építkezés folyamán három méter mély árok keletkezett. Ez a bunker német repülők számára készült.

Mielőtt a feltárásokat elkezdték volna, a Bizottság átvizsgálta a környező területet és a tömegsírt, és a következőket állapította meg:

²¹ Nincs megadva a mélyedés hossza. Az adatok centiméterben vannak megadva, ami valószínűleg tévedés és valószínűleg méterben kell számolni: 3,80 méter széles, 1,30 méter mély.

²² A próbaásás mélységének négy centiben történt megadása valószínűleg téves, és az valószínűleg 40 centiméter volt.

A tömegsír a fönt leírt mély árokban van, amely a németek által épített bunker mögött található. Az árkot, amelyben a tömegsír van, két méteresen keresztül egy réteg föld fedi. Az árok 25 méter hosszúságú, és felülete helyenként 2,5–3 méter hosszúságban sima. Az árok másik felén körülbelül nyolc méter hosszú, 2–3 méter mély meredek partoldal van. Ez folytatódik a Temes folyó rétje felé. Közvetlenül a meredek rész alatt, [attól] kb. 2-3 méterre bozót látszik, valamivel távolabb pedig, kb. 15 méterre a mezőn napraforgószárok maradványai láthatók. A tömegsír az árokban helyenként kb. 12 centiméter vastagságban jéggel borított. Szemmel láthatóan a tömegsír hossza 25 méter, szélessége pedig három méter. A sír sekély, mert déli végén a földből kilátszanak a koponyák, amelyek a nyakcsigolyákkal kapcsolódnak a testhez. Az egyik koponya ép és haj is látszik rajta. Délnyugatra 1,5 méter távolságban, a földből műfogsor alsó fogsora látszik ki, és egy felső fogsor. Szemmel láthatóan a földréteg nagyon vékony az eltemetett holttesteken. Ez alkalommal a sírban egy pár fehér gyapjú kesztyűt is találtak. Ezek után a Bizottság vázlatot készített a fent leírt területről és tömegsírrol, amelyeket 2/ szám alatt mellékel.

A terepszemle után azonnal, 1945. január 21-én hozzákezdünk a tömegsír feltárásához. A tömegsír feltárása 1945. január 21-én, 22-én, 23-án, 24-én, 25-én és 26-án történt, és a következőket állapítottuk meg:

Az áldozatok maradványainak első rétege 10-25 centiméterre volt a föld felszíne alatt. A holttestek bomlási stádiumban vannak. 133 férfi tetemet ástak ki. A holttestek mind ruhában voltak. Ruhájuk kopott vagy rossz állapotban találtatott, vizes, helyenként sáros. Sokuk ruháján, mégpedig a hátoldalukon vagy a kabátjuk bal oldalán teljes épségben vagy világosan kivehetően látható a hatágú zsidócsillag. A sárga színű zsidócsillag olajfestékekkel került felfestésre, ami világosan bizonyítja, hogy az áldozatok zsidók voltak. A tetemek a sírban egymás tetején feküdtek, szemmel láthatóan minden rend nélkül, tehát bedobálták őket ide. Két esetben találtunk két-két halottat, akik a csuklójuknál fogva voltak összekötve közönséges vékony madzaggal. Három holttestnél találtunk katonai táskát, és egynél alumínium kulacsot. A halottak haja rövidre vágott. A halottak legnagyobb részénél a koponya részben vagy teljesen roncsolódott, de néhányuknál a koponya teljesen sértetlen volt.

Minden tetemet számba vettünk és kivettünk a tömegsírbelől. Mindegyikük ruházatát és zsebeit átnéztük. Ez alkalommal néhány apróbb személyes használati tárgy mellett, négyüknél személyi okmányokat is találtunk. Kettőjüknél fényképeket is találtunk, amelyeket a víz megrongált ugyan, de ennek ellenére azonosítani lehetett a következő áldozatokat: 1/ Dr. Csankai László,²³ jogászygyakornok Kaposvárról, született 1914. VIII. 21-én, Mózes-hitű, anyja neve Ibolya, született Krdesz. 2/ Vajner Mózes,²⁴ született 1921. VIII. 21-én Pakson, Dunaföldvár járásban, Mózes hitű, apja neve Vajner Jone [sic!], kereskedő Jaskajenéből,²⁵ anyja neve Montág Sarlota [Sarolta]. A nevezett pénztárcájában találtak

²³ Zánkai (Csankai) László (a. n. Erdős Ibolya; Kaposvár, 1914. 08. 21. – Jabuka, 1944. 10. 01. vagy 10. 02.) bori munkaszolgálatos, kaposvári jogászygyakornok. Forrás: Zánkai László születési anyakönyvből származó adatok. Kaposvári Zsidó Hitközség. Kaposvár, 2012. 04. 20. Nytsz: V/44/8.

²⁴ Weiner (Vajner) Mózes (a. n. Montág Sarolta; Paks, 1921. 08. 21. – Jabuka, 1944. 10. 01. vagy 10. 02.) bori munkaszolgálatos, kereskedősegéd. Forrás: 35867. Veszteséglista. Bor (Szerbia) és Újvidék között, 1944. szeptember 17. és október 8. között, Szerb hadműveleti területről való visszatérés közben eltűnt munkaszolgálatos beosztottokról. HM HIM HL I. 31. Honvédelmi Minisztérium 1919–1944. 1945. 8. ny. v. oszt. 35867. alapszám. Azonosítási száma Borban: 2272.21.0161.

²⁵ Jaskajene: azonosíthatatlan helységnev (esetleg Jászkarajenő).

kb. 15 tábori lapot, nyomtatványt, 3.344. bori tábori postaszámmal, a fent említettnek címezve. Ez megállapítható a feladó nevéből valamint a tábori lap megszólításából: „Drága fiam”. 3/ Berger Ernő, született 1919. VIII. 15-én [olvashatatlan helyiségben]. Ez látható az anyakönyvi kivonatból, amelyet 1941. szeptember 5-én adtak ki. 4/ Ginszberger Endl [sic!], kereskedősegéd Szegedről, aki Sárváron született. 5/ Fajerstajn [sic!] Adolf, anyja született Golstajn [sic!]. Ezek az okmányok a sérülések miatt helyenként nehezen olvashatók. Az okmányok mind magyar nyelven íródtak, és azokat magyar hatóságok állították ki.

A Bizottság fényképésze ezek után minden holttestet lefényképezett, majd a holttesteket újra eltemették az újonnan ásott közös sírba, a fent említett zöld utászaháztól jobbra, a Pancsova–Jabuka út baloldalán, az úttól számítva kb. 15 méterre. A temetés helyét, ahová minden holttestet eltemettünk, a Helyi Népfelzabádító Bizottság felhatalmazottja, a pancsovai MNOO²⁶ tisztviselője, Cicsuly Koszta jelölte ki.

A pancsovai járáshoz tartozó jabukai malom megbízottjával, Makeke Eljaszom²⁷ segítségével rekonstruálták az eseményeket 1945. január 26-án. Őt 1944. október 1-én este 18-19 óra között a német megszállók megkötözték és a gyilkosság színhelyére hurcolták. Neki közvetlenül a gyilkosság előtt sikerült megszöknie, és így megmenekült. Az említett Malek Eliász²⁸ teljes mértékben rekonstruálta az eseményeket. Ez a legapróbb részletekig megegyezett a Bizottságnak korábban adott és jegyzőkönyvbe foglalt vallomásával.

A Bizottság orvos tagjai: Dr. Vojiszlav Dimitrijevic, a pancsovai ONOO²⁹ orvosa,³⁰ aki Pancsován született 1912. november 9-én és a pravoszlav egyházhoz tartozik, nemzetisége szerb, nős, büntetlen előéletű, a katonai szolgálatát letöltötte;

Dr. Eli Efremidis orvos a pancsovai kerületi hivatalból, aki Trapezuntban (Görögország)³¹ született 1890. február 12-én, a pravoszláv egyházhoz tartozik, nemzetisége görög, nős, büntetlen előéletű. Egybehangzóan kijelentik:

A pancsovai városparancsnok 1945. január 13-án kelt parancsa alapján orvos szakértőnek neveztek ki bennünket azon tömegsírok feltárásához, amelyek feltárása a Pancsovai Ankét Bizottság felügyelete alatt folyt 1945. január 15-25.³² közötti időszakban.

Jelen voltunk a tömegsírok feltárásánál annak a rétnak az elején, amely a Pancsova–Jabuka út bal oldalán, Jabuka irányába a hatodik kilométernél kezdődik. A feltárás 1945. január 15-e és 20-a között tartott. Jelen voltunk továbbá a Pancsova–Jabuka út bal oldalán, a harmadik és negyedik kilométernél lévő mélyedés 1945. január 21-e és 25-e³³ közötti feltárásánál, amely a repülők számára megépített földből készült bunker mögött található. A következőket állapítottuk meg:

Az ebben a jegyzőkönyvben leírt 7., 11., 23., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34. számú sírokból³⁴ elégett, elszenesedett emberi csontok maradványrétegeit találtuk. Ezen kívül találtunk még apróbb emberi csontokat, amelyek általában végtagokból származnak valamint egy koponyacsontot, több alsó állkapcsot, több különálló bordacsontot, több gerincs-

²⁶MNOO: Mesni narodnooslobodilački odbor [Helyi Népfelzabádító Bizottság].

²⁷ Makeke Eljaszom helyesen: Malek Illés.

²⁸ Malek Eliász azonos Malek Illéssel.

²⁹ ONOO: Okružni narodnooslobodilački odbor [Körzeti Népfelzabádító Bizottság].

³⁰ Korábban a SNOS orvosaként került megnevezésre. Lásd a 17. lábjegetet.

³¹ Trapezunt ma Trabzon néven Törökországhoz tartozik.

³² Helyesen: 1945. 01. 15-e és 1945. 01. 26-a között.

³³ Helyesen: 1945. 01. 21-e és 1945. 01. 26-a között.

³⁴ A szöveg első részében nevesített mélyedések (tömegsírok) száma összesen 23.

csigolyát, valamint több apró, nem teljesen elégett csontmaradványt. Mivel egyetlenegy csontváz sem maradt meg egészben, a halál okát és bekövetkezése körülményeit lehetetlen volt megállapítani, akárcsak az áldozatok pontos számát. A talált emberi és a teljesen el nem égett csontmaradványok alapján, valamint az Ankét Bizottság által kihallgatott tanúk vallomása alapján véleményünk az alábbi:

A talált emberi csontvázmaradványok esetében a halál kétség kívül 2,5 és 3,5 évvel ezelőtt következett be. Ezekben a tömegsírokban a csontvázakat égő tűzzel semmisítették meg. A megmaradt szövetek bomlása pedig befejeződött. A csontmaradványok és az elszenesedett csonttréteg vastagsága alapján megközelítőleg sem lehet megállapítani az áldozatok számát. Egyedül az állapítható meg biztosan, hogy minden mélyedésben, amelyben a fent leírt vastagságban elszenesedett csonttréteget találtunk, tömeges halottégetés történt.

A Pancsova–Jabuka út baloldalán, a 3-4. kilométer közötti tömegsírban, a három méter mély árokban, amely a repülőknél épített bunker mögött található, 1945. január 21–26. között megvizsgáltuk a tetemeteket. A következőket állapítottuk meg:

Összesen 133 férfinak bomlási állapotban lévő tetemét hantoltuk ki. A holttestek 3-4 hónapja lehettek elföldelve, de a talajvíz miatt a bomlási folyamat felgyorsult. A holttestek többségénél szétroncsolt koponyákat találtunk. A roncsolást lövedékek okozták, mégpedig úgy, hogy a golyó behatolása tarkón történt, míg a kimeneti nyílás a homlokcsonton található. A halál azonnal bekövetkezett, mivel a golyó szétroncsolhatta a létfontosságú agyi központokat. Ezeknél a holttesteknél esetenként a mellkas tájékán is tűzfegyverből származó lövedékek nyomát lehetett észlelni.

A holttestek kisebb részénél nem találtunk semmilyen fejsérülést, a tűzfegyverből származó lövedék más testrészekben, főleg a mellkason és hastájékan okoztak sérüléseket. Ezekben a holttestekben a lövedék bemeneti nyílása a háton és a medencecsont alsó részén található.

A bomlás folyamata miatt lehetetlen volt a személyazonosság megállapítása, mivel a sérülésektől és a bomlástól az arcok már a felismerhetelenségig deformálódtak. A koponyákon egy-két centiméter hosszú, rövidre nyírt haj volt, kivéve azoknál, akiknél a koponya teljesen szétroncsolódtott.

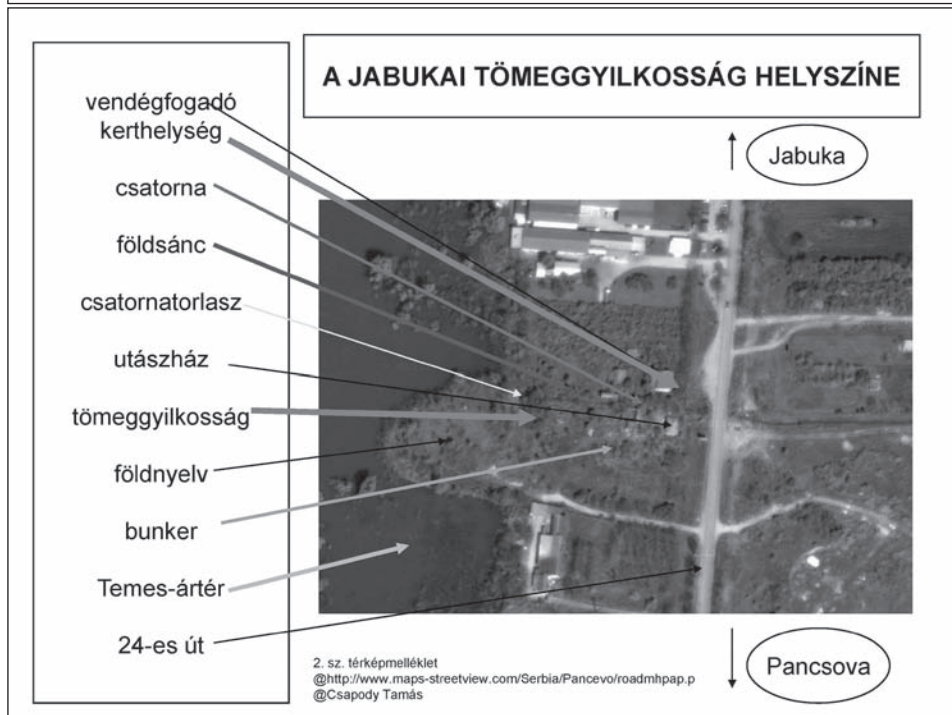
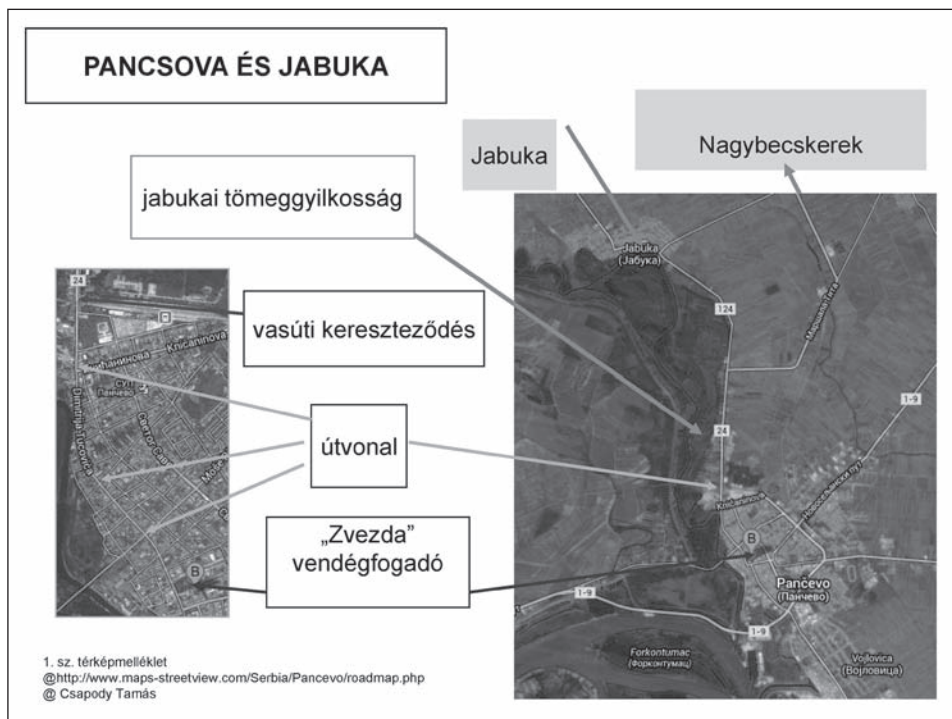
Ennek alapján a következőket állapítottuk meg:

Az itt kihantoltak mind 3-4 hónapja halottak. Többségüknél a halál azonnal beállt, azt fejlövés, életfontosságú központok sérülése okozta. A gyilkosságokat lőfegyverrel, közvetlen közlőről, tarkólövessel követték el. Az esetek kisebb részénél a halál elvérézés miatt következett be, mert a golyó véredényeket sértett. Ezek az áldozatok nem haltak meg azonnal, a halál néhány óra múlva következhetett be. Feltételezhető, hogy a sír betemetése, valamint a rájuk nehezedő halottak súlya gyorsította a fulladásos halál beálltát.

Ezzel a mi szakértői véleményünk elkészült.

Utólag állapítjuk meg, hogy az áldozatok zsebeinek és táskáinak átkutatásánál három kisebb formájú könyvecskét találtunk, zsidó írással és nyelven, amiből az következhet, hogy ez a zsidó Talmud [sic!]. Az egyik áldozat nyakában egy nyakláncot találtunk kis kereszttel, ami keresztény vagy kikeresztelkedett zsidó áldozatra utal.

Ezek után a 37 éves, férjezett, Dachauban (Németország) született, Pancsován élő, pravoszláv vallású, szerb nemzetiségű Marija Butozan Iljevic vegyész mérnök szakember került meghallgatására, az alábbiakat tanúsította:

Elvégeztem a megégett csontmaradványok és a zöld színű homok vegyi elemzését. Ezeket a mintákat a Pancsovai Ankét Bizottságtól kaptam. A minták a megszállók által 1941 és 1942 között meggyilkolt áldozatoknak a Pancsova–Jabuka út bal oldalán, a hatodik kilométernél kezdődő tömegsíraikból származnak. A következőket állapítottam meg:

Szárítással, extrahálással és vegyi elemzéssel megállapítottam, hogy a minták kőolajmaradványokat tartalmaznak. Tehát a vegyi elemzés eredménye alapján az a véleményem, hogy az áldozatok holtestét gázolajjal öntötték le, mielőtt felgyújtották volna.

A Jegyzőkönyvhöz csatoltuk az 1945. január 15-e és 26-a közötti időszakban a Pancsova–Jabuka út bal oldalán lévő tömegsírok feltárásáról készült fényképeket.

Ezzel befejeződött a Pancsova–Jabuka út bal oldalán lévő tömegsírok feltárása, átkutatása, és az orvosok, valamint a vegyész szakvéleménye alapján megállapított eredmények feljegyzése.

Ezen Jegyzőkönyvet felolvasták a Bizottság tagjai, a szakorvosok és a vegyész jelenlétében, és egyhangúlag elfogadták, valamint sor került annak aláírására.

Ezen Jegyzőkönyv másolata az eredetivel mindenben megegyezik, amit a Bánáti Ankét Bizottság bizonyít.

Titkár,
/nincs aláírva/

Elnök,
/nincs aláírva/

Ezen Jegyzőkönyv pontos másolata az eredetinek, amely az Állami Bizottság levéltárában van a 7824 nyilvántartási szám alatt, bizonyítja:

J. V.

Referens,
/pecsét és olvashatatlan aláírás/

A Jegyzőkönyvet szerb eredetiből fordította Szukits Veronika (Bečej) és Németh Árpád (Novi Sad), a fordítást kontrollálta Fodor István levéltári tanácsos (Senta), a Szerb-Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság tagja. A magyar szöveg orvosi vonatkozásait ellenőrizte Dr. Dósa Ágnes, a Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar Igazságügyi és Biztosítás-orvostani Intézet docense.

BIBLIOGRÁFIA

- Bánáti* 1948. *Bánáti Miklós: Égő gyűlölet. (A szerző harmadik kiadása.) Pesterzsébet, 1948.*
- György* 1957. *György István: Halálraítéltek. Budapest, 1957.*
- Palásti* 1945. *Palásti László: A bori halálút regénye. Budapest, 1945.*
- Jovanović* 1986. *Vasa Jovanović: Povodom knjige "Stratište kod Pančeva". [A „Pancsovai vesztőhely” című könyv kapcsán]. Sada nad njima paste korov [Gaz nő ma felettük]. Pančevac, 1986.*

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS
A 2015. ÉVI PERJÉS GÉZA-DÍJ ADOMÁNYOZÁSÁRA

A Magyar Hadi Történetírást Támogató Alapítvány Kuratóriuma
a korábbi évek gyakorlatának megfelelően 2015-ben is át kívánja nyújtani

A PERJÉS GÉZA-DÍJAT,

a Balla Gábor szobrászművész által készített emlékermet
és a díjjal járó publikációs támogatást.

Ezért a díj odaítélést elősegítendő, pályázatot hirdet
a történész szakma ismert személyiségei által benyújtandó
ajánlásokra.

Az ajánlások olyan, a magyar vagy egyetemes hadtörténelemmel foglalkozó
fiatal történészek támogatása érdekében nyújthatók be, akik az ajánlás
benyújtásának pillanatában még nem töltötték be 40 életévüket,
elérték a kandidátusi vagy
PhD fokozatot, és olyan munkássággal s legalább egy monografikus
alkotással már rendelkeznek, ami igazolja tehetségüket.

Kérjük, hogy az ajánlásokhoz nyomtatott formában mellékeljék
a támogatott jelölt szakmai életrajzát, publikációs listáját,
legjobbnek ítélt tanulmányait és monográfiáját is.

Az Alapítvány Kuratóriuma

Határidő: 2015. március 15.

Cím:

A Magyar Hadi Történetírást Támogató Alapítvány Kuratóriuma,
Dr. Veszprémy László, megbízott titkár. 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2–4.

veszpremy.laszlo@mail.militaria.hu